

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber quintus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TVLLII CICERONIS
DE
FINIBUS
BONORUM ET MALORUM,
AD
BRVTVM,
LIBER QVINTVS.

M. Piso : Qu. Cicero: Pomponius Atticus : Cicero : L. Cicero.

Uti audissem Antiochum, Brute, ut solebat, cum M. Pisonem, in eo gymnasio, quod Ptolomæum vocatur, unaque nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero, frater noster, cognatione, patruelis: amore germanus: constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maximè quòd is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. Itaque ad tempus ad Pisonem omnes inde vario sermone sex illa à Diopylo stadia confectimus. cum autem venissemus & in Academia, non sine causa nobilitata sparia, solitudo erat ea, quam volueramus. Tum Piso, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam: ut, cum BALOCA VIDEBAMUS, in quibus memoria dignos viros accepimus multum esse versatos, magis moveamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus? velut ego nunc moveor. venit enim mihi Platonis in mentem: quem accepimus primum hic disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt: sed et sum videntur in conspectu meo hic ponere. hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo: cuius ipsa illa sessio fuit, quam videmus. equidem etiam curiam nostram, Hostilianam dico, non hanc novam: quæ mihi minor esse videtur. postquam est major: solebam intuens Scipionem, Catonem, Laelium, nostrum verò in primis avum cogitare. TANTA VIS ADMONITIONIS INEST IN LOCIS, ut non sine causa ex his memor. & ducta sit disciplina. Tum Quintus, est plene Piso, ut dicis inquit, nam me ipsam huc modò ventem convertebat ad sese Colonus ille locus, cuius incolæ Sophocles ob oculos versabatur. quem scis, quam admi-

ter, quamque eo delecter. me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc venientis & illo mollissimo carmine, quamnam essent ipsa hæc loca, requirentis & species quædam commovit, inanis scilicet, sed commovit tamen. Tum Pomponius, at ego, quem vos, ut deditum Epicuro, insectari soletis, sum multum equidem cum Phædro, quem unice diligo, ut scitis, in Epicuri hortis, quos modò præteribamus: sed veteris proverbii admonitu, vinorum memini: nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam: cuius TAMACONEM modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis, & in annulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, nos ferocari videtur, & fortasse suo iure. ita enim Athenis se collocavit, ut sit pæne unus ex Atticis, & ut id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Piso, assentior: usu hoc evenire, ut scribis aliquanto & attentius de claris viris, locorum admonitu, cogitemus. scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospitem ante divertisse, quam Pythagoræ ipsum illum locum, ubi vitam ediderat, sedemq; viderim. hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsi loci indicia summorum virorum: tamen ego illa moveor exætra. modò enim fuit Carnæades: quem videre videor. est enim nota imago: à sedeq; ipsa tanta ingenii magnitudine orbata desiderari illam vocem puto. Tum Piso: Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? an eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes & Aeschines inter se decertare soliti sunt? suo enim quæque studio maximè ducitur. Erille, cum erubisset, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam descenderim: quo in loco ad fluctum ajunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret voce vincere, modò etiam paulum ad dextram de via declinavi, ut ad

Aaaa 4

Periclis

1. CUM PISONEM, in eo gymnasio. I. Editionem hanc bellè propinat. P. V. l. xxv. Var. lect. c. 19. ceterum dum præterea inclinat in usum, non ut solebat, adversarios sibi habet. Pal. quod omnes vulgarios, cum M. Pisonem disputantem, in eo, &c. quæ hæc scriptura non agnoscit cur à nulli melior bas.

2. In Academia, uti hæc causa nobis sparia. Sic etiam Pall. præter quart in quo, in Academiaque videtur ut supra adjectivè, si que poëtae alioquin versiculos. V. et edidit in Academia, uti, &c.

3. Quam si quando eorum ipsorum. Ita hodie patim, ut Aldus senior vulgata quædam, aut, sicque Pall. V. et oggestio, quam si aut eorum, &c.

Camerarius controversum illud totum om' sit; neque profecto requiritur, sed quid tum fieri libris scriptis?

4. Quæ et quædam commovet. Lamb. conficit communis, sed cur obsecro alterum certe tenentur, nisi neque quid habet vitio nisi quod, seu superfluum poterat deleri, uti annotatum Scal. nostro.

5. Ut id etiam cognovimus. S. omnes Pall. præter sec. in quo syllaba ult. ma exarata per notam. Lamb. obruit nobis ex suis cognovimus, contra optimam quamque editionem.

6. Quoniam igitur aliquid omnes. Non ineptè Scal. litteris transpositis, sin Xerat ad libri sui oram, meate.

Periculis sepulcrum accederem, quamquam id quidem infinitum est in hac urbe: quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. Tum Piso, Atqui Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt, sin tantummodò ad indicia veteris memoriae cognoscenda, curiosorum. te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut spero, ut eos, quos novisse, ETIAM IMITARI VELIS. Hic ego, Esti facit hic quidem, inquam, Piso, (ut vides) ea, quae praecipis; tamen mihi grata est horatio tua. Tum ille amicissime, ut solebat, Nos verò, inquit, omnes omnia ad huius adolescentiam conferamus, in primisque ut aliquid suorum studiorum philosophiae quoque impertiat, vel ut te imitetur, quem amat: vel ut illud ipsum, quod studet, facere possit ornatus. Sed utram hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensius es? mihi quidem Antiochum, quem audis, satis bellè videris attendere. Tum ille timidè, vel potius verecundè, Facio, inquit, e quidem: sed audistine modò de Carneade? rapior illic, revocat autem Antiochus: nec est praeerea, quem audiamus. Tum Piso, Esti hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic adit, (me autem dicebat) tamen audeo te ab hac Academia nova ad veterem illam vocare: in qua ut dicere Antiochum audiebas, non si solum numentantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceterique, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud scio an rectè dixerim principem Philosophorum, 2. Ad eos igitur converte te, quæro, ex eorum enim scriptis, & institutis cum OMNIS DOCTRINA LIBERALIS, omnis historia, omnis sermo elegans, sumi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere, ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes existunt: ut ad minora veniam, mathematici, poëtae, musici, medici denique ex hac, tanquam ex omnium artium officina, profecti sunt. Ad qua ego, Scis me, inquam, istud idem sentire, Piso: sed à te oportet mentio facta est, studet enim meus audire Cicero, quoniam sit istius veteris, quam commemoras, Academiae de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia, censemus autem te facilitate id explanare posse, quòd & Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & compluris jam mensibus Athenis hæc ipse te ex Antiocho videmus exquirete. Et ille ridens, Agè, agè, inquit / satis enim scite me nostri sermonis principium esse voluisti, exponamus adiecenti, si qua forte possumus, dar enim id nobis solitudo, quòd si quis Deus diceret, numquam putarem, me in Academia, tanquam philosophum, disputaturum, 3. sed ne, dum huic obsequer, vobis molestus sim, Mihi, inquam, qui te id ipsum rogavi? Tum Quintus, & Pomponius cum idem se velle dixissent, Piso exorsus est, cuius oratio, attende quaeso, Brute, satisne videatur Antiochi complexa esse sententiam: quam tibi, qui fratrem ejus Aristum frequenter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur locutus, Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est à me, ut brevissimè potui, paullo antè dictum. Sed est forma ejus disciplina, sicut ferè ceterarum, triplex, una pars est, natura: differendi altera: vendi, tertia, natura sic ab his investigata est, ut nulla pars caelo, mari, terra; (ut poëtice loquar,) pratermissa sit. Quinetiam, cum de rerum initis, omni que mundo

locuti essent, ut multa non modò probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent: maximam materiam ex rebus per se investigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt: periculus est Aristoteles: animantium omnium ortus, vicus, figuræ, Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque ferè rerum: quæ è terra gignuntur, causas, atque rationes, quæ ex cognitione facinoræ factæ est investigatio rerum occultissimarum: differendique ab iisdem omnem non dislecticè solum, sed etiam oratoriè præcepta sunt, tradita: ab Aristotele; principe de linguis rebus in utramque partem divendi exercitatio est instituta, ut non contra omnia semper, sicut Arcehilas, diceret, & tamen, cum omnibus rebus, quidquid ex utraque parte dici posset, expromeret. Cum autem tertia pars bene vivendi præcepta quæretur, ea quoque est ab iisdem non solum ad privatae vitæ rationem, sed etiam ad rerum rectiorem relata, omnium ferè civitatum non Græcæ solum, sed etiam barbariarum, ab Aristotele, mores, instituta, & disciplina: à Theophrasto leges etiam cognovimus, cumque uterque eorum docuisset, qualem in rep. 4. principem esse convenit, pluribus præterea cum scripserit, qui esset optimus res status hoc amplius Theophrastus, quæ essent in rep. inclinatio rerum, & momenta temporum, quibus esset modiciorum, utcumque res publicæ. Vita autem degenda ratio maxime quidem illis placuit quietæ, in contemplatione & cognitione posita rerum: quæ quia deorum erat vitæ similitudo, sapienter vita esse dignissima, atque his de rebus & splendor est eorum, & illustris oratio. De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scriptum, quod à Sophocle appellabant: alterum litæratissimum, quod in commentariis reliquerunt: non semper idem dicere videntur: nec in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, apud hos quidem, quos nominavi: aut inter ipsos diffusio, sed cum BIATA VITA quæretur, idque sit unum, quod philosophia spectare, & sequi debeat: sine ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut infabulati, aut impie rebus adversis, in eo nonnumquam variari inter eos, & dubitari videntur, quod maxime efficit Theophrasti de beata vita liber, 5. in quo multum admodum fortuna datur, quod si ita se habeat, non possit beatam præfate vitam sapientia, hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque postulat: quare tenemus Aristotelem, & ejus finem Nicomachum: cuius accuratè scripti, de moribus libri, didicimus illi quidem esse Aristotelis: sed non video, cur non potuerit patri similitudo esse sine. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodò plus in virtute tenemus, quam ille tenuit, firmitatis, & roboris, simus igitur contenti hinc namque horum posteris, & meliores illi quidem, mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se non esse videantur, primum Theophrasti Strato, physicum se voluit, in quo etiam est magnus, tamen nova pleraque, & perpaucæ de moribus. 7. Huius Lysias & oratione locuplet, rebus ipsis junior, concinnus deinde & elegans huius Aristo: sed ea, quæ desideratur à magno philosopho, gravitas in eo non fuit, scripta sanè & multa, & polita: sed nescio quo pacto auctoritatem oratio non habet, præterea multos, in his doctum hominem, & suam Hieronymum: quem jam cum Peripateticum appellem, nescio, summum enim bonum exposuit, vacuitatem doloris, qui autem de summo bono

1. Non potuerit se abire. Egregia locutio. Et tamen Pallio, potuerit unde factum ut Camerarianæ orationes, Et phine, & non potuerit, sed illud bene, non nullo est nostro eorum.

2. Ad res quæ curibus respiciunt. Foras convertitur quæso. Sed non duo hinc obsequer. Lamb. interpositus sed verendum ne duo, quod in nullo est Pallio, neque agnoscunt editi alii. 3. Principio esse convertitur, ita adno Vici Aldi, vetus non habet illud esse, neque reperitur in Pallio.

4. In quo melius admodum servata datur. Pal. quæst. adm. servata est quomodo & sext. quod esset intelligendum de lib. Theophrasti, sed nihil mutandum.

5. Melius illi quidem mea sententia, quam? Foras melius imò omnino melius. Pal. quart. in ea sententia.

6. Huius Lysias & orationes. Lamb. supposuit Lysias, quod & adscripturæ scilicet nostri manuscriptorum nihil variant, nisi quod quart. non habet & quod & abesse potest, nam ejus loco est in Mass. etc.

diffinitis, de tota philosophia ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos voluit: & quod idem est gravitate proximus, & redundat oratio, atque in quidem in patris instituta inuenit. Diodorus, eius auditor, adiungit ad honestatem, vacuitatem doloris. Hic quoque *summo*: de summoque bono dissentiens, dici verè Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus nosse mihi videtur persequi diligentissime: quam eandem Aristotelis fuisse, & Polemonis docet. Facit igitur Lucius nosse prudentem, qui audire de summo bono potissimum velit, hoc enim constituit in philosophia, constituta sunt omnia, nam ceteris in rebus siue praetermissum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est, quam *quanti quaque earum rerum est*, in quibus neglectam est aliquid, summum autem bonum si ignoretur, vivendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error consequitur, ut, quem in partem se recipiant, scire non possint, cognitum autem rerum finibus, cum intelligitur, quid sit & bonorum extremum, & malorum, *inventa via via est*, conformatioque omnium officiorum. Est igitur, quod quidque referatur, ex quo, id quod omnes expetunt, beatè vivendi ratio inveniri, & comparari potest, quod quoniam in quo sit, magna dissensio est: Carneades nobis adhibenda divisio est qua nosse Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententia. *Nosce autem igitur, ut lam esse artem, quae ipsa à se proficisceretur.* etenim semper illud extra est, quod arte comprehenditur, nihil opus est exemplis hoc facere longius, est enim perspicuum, *malum artem in se versari*, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam autem medicina validitudinis, navigationis gubernatio, siue *vivendi ars est prudentia*: necesse est eam quoque ab aliis re esse constitutam, & profectam, constituit autem ferè inter omnes, id, in quo prudentia versaretur, & quod assequi vellet, aptum, & accommodatum naturae esse oportere, & tale, ut ipsum per se inivaret, & aliter appetitum animi: quem *egregium* Graeci vocant. Quid autem sit, quod ita moveat, itaque à natura in primo ortu appetat, non constat, de quo est inter philosophos, cum summum bonum exquirunt, omnino dissensio. totius enim quaestio est, quae habetur de finibus bonorum & malorum, cum quaeritur, in his quid sit extremum, & ultimum, fons repertiendus est, in quo sint *prima inventa natura*: quo invento, omnia ab eo, quasi capite, de summo bono, & malo disputatio ducitur. Voluptatis alii primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris: alii enim primum astitum, doloris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem. Ab his alii, quae prima secundum naturam nominant, proficiscuntur: in quibus numerant incolunitatem, conservationemque omnium partium, validitudinem, sensus integros, doloris vacuitatem, vires, pulchritudinem, ceteraque generis ejusdem: quorum similia sunt prima in animis, quasi *virtutum igniculi, & semina*. Ex his tribus cum unum aliquod sit, quo primum natura moveatur vel ad appetendum, vel ad repellendam, nec quidquam omnino: praeter haec tria, possit esse: necesse est omnino officium aut fugiendum, aut sequendum ad eorum aliquid referri: ut illa prudentia, quam artem vitae esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, à qua totius vitae ducat exordium. ex eo autem, quod statuerit esse, quo primum natura moveatur, existet etiam recta ratio, atque honestas, quae cum uno ali-

quo extribus illis congruere possit, ut aut id honestum sit, tacere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequatur; aut non dolendi, etiam si id assequi nequeat: aut eorum, quae secundum naturam, adipiscendi. Ita sit, ut, *QUANTA DIFFERENTIA* est in principis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum, malorumque dissimilitudo. Alii rursus iisdem à principis, omne officium referunt aut ad voluptatem aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis jam igitur sex de summo bono sententias, trium proximarum hi principes: *voluptatis*, Aristippus; *non dolendi*, Hieronymus; *sequendi rebus*, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades, non ille quidem auctor, sed defensor, differendi causa fuit. Superiores tres erant, quae esse possent: quarum est una sola defensa, etque vehementer, nam *voluptatis causa facere omnia*, cum, etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi, per se expetendum, & honestum, & solum bonum sit, nemo dicit, ne *orationem quidem doloris ipsam* per se quicquam in rebus expetendis putavit, ne si etiam evitare posset. At verò facere omnia, ut adipiscamur *qua secundum naturam sint*, etiam si ea non assequamur, id esse & honestum, & solum per se expetendum, & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur haec sunt simplices de summo bonorum, malorumque sententiae: duae sine patrono, quatuor defensas, junctae autem, & duplices expositiones summi boni tres omnino fuerunt: nec vero plures, si penitus rerum naturam videas, esse poterunt. nam aut *voluptas* adungi potest ad honestatem, ut Colliphoni, Dinomacheque placuit: aut *doloris vacuitas*, ut Diodoro: aut *prima natura*, ut antiquis: quos eosdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, haec in praesentia nota esse debent, voluptatem semovendam esse: quando ad *majora quadam*, ut jam apparebit, *nati sumus*, de vacuitate doloris eadem ferè dici solent, quae de voluptate, quoniam igitur & de voluptate cura Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: primum, quae contra voluptatem dicta sunt, eadem ferè cadunt contra vacuitatem doloris: nec verò alia sunt querenda contra Carneadeam illam sententiam, quocumque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet honestate: nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitiae consistere possunt. Coniunctio autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti vult, efficit turpe, ad eas enim res referre quae agas: quarum una, si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera versetur in levissima parte naturae, *obscurantia est omnem splendorem honestatis*, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui cum à Peripateticis, & Academicis omnia transiissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. Hos contra singulos dici est melius, sed nunc, quod agimus, de illis cum volumus. Denoviti autem *serenitas*, quae est animi tanquam tranquillitas, quam appellant *εὐθυμία*, est separanda fuit ab hac disputatione, quia *ita animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita*, quaerimus autem, non quae sit, sed unde sit. Jam explosae ejectaque sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Helii, quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibendae omnino non fuerunt: nam cum omnis haec quaestio de finibus, & quasi de extremis bonorum, & malorum, ab eo proficiscatur, quod dicimus naturae esse

Aaaa 5

apum,

1. Critolaus imitari antiquos voluit. Verbum ultimum non exstat in Pal. quare & videtur sane subaudi. si. nisi dicamus imitari positum pro imitari; ut ipse boni auctoribus.
2. Alii autem primum appetitum, alii primum astitum, alii primum depulsionem doloris non admittunt, doloris vacuitatem, quartus numerus habet: quod idem sed ali postea: Voluptatis alii primum appetitum, alii primum astitum, alii primum depulsionem doloris, alii primum astitum.

aspirans, & primum, &c.
3. Ab his alii, quae prima, &c. Lambinus, Erutus, alii, multa haec motu sunt, sed sup. remigis, non calami, exaratorum eod. cum. itaque non est quod solum coniecturis bonum charitatem operum.
4. De prima natura, ut antiquis. M. dicit manu sua Scaligen referendum, aut, relictum.

capitum, & accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur: hoc cetum & in tollunt, qui in rebus istis, in quibus nihil, quod non aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sentit, nihil esse bonum, prater scientiam, omnem consilii capiendi causam, inventionemque officii sustulit. Sic, exclusi sententis reliquorum, cum prater ea nulla esse possit, hæc antiquorum valeat necesse est. Ergo instituto veterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capimus exordium. *Omne animal seipsum diligit, & ac simul ut ortum est, id agit, ut se conseruet, quod hic ei primum ad omnem vitam tuendam appetitus à natura datur, se ut conseruet, atque ita sit affectum, ut optimè secundum naturam affectum esse possit.* Hinc initio constitutionem consulas habet, & incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecumque sit, sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Cum autem processit paulum, & quatenus quidquid se attingat, ad seque pertinet, perspicere cepit, tum sensum incipit progredi, seque agnoscere, & intelligere, quam ob causam dabit eum, quem diximus, animi appetitum: & propulsa contraria, ergo omni animali illud, quod appetit, positum est in eo, quod naturæ est accommodatum, ita finis bonorum existit, & SECUNDAM NATURAM VIVERE, sic affectum, ut optimè affici possit, ad naturamque accommodatissimè. Quoniam autem sua cuiusque animantis natura est, necesse est quoque si eum omnium hunc esse, ut natura expleatur, nihil enim prohibet, quædam esse & inter se animalibus reliquis & cum bestis homini communia, quoniam omnium est natura communis, sed extrema illa, & summa, quæ quærimus, inter animalium genera, distincta, & dispersita sunt, & sua cuique propria, & ad id apta, quod cuiusque natura desiderat, quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum esse, secundum naturam vivere: non ita accipiendum est, quasi dicamus, unum esse omnium extremum: sed ut omnium artium rectè dici potest commune esse, ut in aliqua scientia veretur, scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium secundum naturam vivere, sed naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus istis, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus videmus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipsa sibi per se, quæ ad vivendum, crescendumque valeant, & suo genere perveniant ad extremum: ut jam liceat una comprehensione omnia complecti: non dubitemque dicere, omnem naturam esse conferentiam sui, idque habere propositum quasi finem, & extremum, se ut custodiat, quàm in optimo sui generis statu: ut necesse sit omnium rerum, quæ natura vigeant, similem esse finem, non eundem, ex quo intelligi debet, homini id esse in bonis ultimum, SECUNDAM NATURAM VIVERE: quod ita interpretemur, vivere ex hominis natura unidique perfecta, & nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt: sed si enodatus, vos ignoretis, huius enim, atque, & huic, nunc hoc primum fortasse

audienti, scribere debemus. Ita profus, inquam, etsi ea quidem, quæ adhuc dixi, quamvis ad ætatem rectè ista modo dicentur. Exposita igitur, inquit, terminatione, rerum exponenda cur, ista se res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandum est, quomobrem ordiamur ab eo, quod primum posui. Quod idem reapse primum est, ut intelligamus, omne animal seipsum diligare, quod quamquam dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditur suis cuiusque sensibus, sic, ut, contra si quis dicere velit, non audiat) tamen, nequid prætermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto. Etsi qui potest intelligi, aut cogitari, esse aliquod animal, quod se odit? res enim concurrent contrariæ, nam cum appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit consilio, quod sibi oblit, quia sit sibi inimicus: cum id sua causa faciat: & odit se, & simul diligit: quod fieri non potest. Necesse est quidem, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quæ bona sunt, mala putare: bona contra, quæ mala: & quæ appetenda, fugere: & quæ fugienda, appetere: quæ sine dubio vitæ sunt everio, neque enim, si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia querant, aut, ut ille apud Terentium, qui decrevit tantisper se minus in patria suo gnato facere, (ut ait ipse) dum fiat miser, inimicus ipse sibi putandus est, sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala se fecerint irruunt, tamen se optimè sibi consulere abitantur: atque dicunt nec dubitant,

Mihi sic usus est: tibi ut opus est factis, face velut, qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciati dies noctisque torqueri vellent: nec verò sese ipsi accusarent ob eam causam, quod sese malè rebus suis consuluisse dicerent, eorum enim hæc est quærela, qui sibi cari sunt, seque diligunt. Quare, quoriscunque dicitur malè de se quis mereri, sibi que esse inimicus, atque hostis, vitam denique fugere: intelligatur aliquam subesse eiusmodi causam, ut ex eo ipso possit intelligi, sibi quemque esse carum. Nec verò id satis est, neminem esse, qui ipse se odit: sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui, quomodo se habeat, nihil sua sentiat interesse, tolleret enim appetitus animi, si, ut in istis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem propensiores simus, item in nobismet ipsis, quemadmodum affecti simus, nihil nostra arbitramur interesse. Atque etiam illud, si quis dicere velit per absurdum sit: ita 7 diligat à sese quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quamprimè referatur, non ad eum ipsum, qui sese diligit, hoc cum in amicis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocumque dicitur, intelligi tamen quod dicatur, potest. si in nobis autem ipsis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem, nos amemus, propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus, quamquam quid est, quod magis perspicuum sit, non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? quis est enim, aut quotus quisque, cui, mors cum appropinquet,

Non refugiat timido sanguem, & atque exalbescat metus?

& si hoc quidem est in vitio, dissolutionem naturæ tam valde perhorrescere: quod item est reprehendendum in dolore,

1. Nihil quod non honestum, aut turpe sit. Sic edd. omn. sic Palacini. Lamb. supposit, nihil aut honestum aut turpe sit; ex duobus codd. ut inquit, ser. pr. sed cur quælo non nomina?
2. Ac simul ut ortum est. Ita Victorii editio, neque secus omn. Pall. nam Aldus & tenor ex simul de ort. quomodo recentiores quibus planè non placent.
3. Quoniam in optimo sui generis statu. Lambinus & Aldus Nepon, in quam optima, sed etiam illud est in ead. alius omnibus, neque abest ab ea Pall. si quod sic quæsi. Nepon, quod in hi per placet.
4. Quid in natura se potissimum est. Sic à Victorio, ne quis force ad scriba. Lamb. no. pr. uti. ut ab se, quod adhuc in Pall. omnibus, nisi quod quæsi. Sic algeri vero vetus planè se ipse.
5. Refugiat quidem, si quis. Pal. sext. necesse est quæsi. ac sec. ne-

esse est equi, si quis, quod habuerim pro Tullii genicino.

6. Se exte. in unum. Veligati unum: sed alterum produxit Petrus Victorius, legitur quæ in Pal. quarto.

7. Diligat à se quemque. Recentiores & avi extremi, quemquam, sed contra ed. Victorii & omn. Pall.

8. In nobis autem ipsis ne intelligi quidem, ut propter, etc. Sic quidem Aldus tenor, sed dubites tamen de sinceritate ed. d. tenor postea Victorius, in nobis ipsis autem intelligi quidem propter, sine illo ne. ut, quod neque in illo Pall. quorum quatuor habet, in nobis autem ipsis intelligi quod propter, etc.

9. Atque exalbescat metus. Pal. quart. exalbescit, nec sic in formâ antiquâ, an lphaima, e. librarum.

dolore. sed quia ferè sic affiuntur omnes, satis argumenti est, 1. ad interitum naturam abhorre: idque quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quædam essent modica natura nec verò dico eorum metum mortis, qui quia privari se vitæ bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines extimescant, aut si metuant, ne cum dolore moriantur. iccirco mortem fugiant: in parvis enim sæpe qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes *minatur precipitatus aliquid*, extimescunt. quineriam ferè inquit Patavius,

Quibus abest ad præcavendum intelligens astutia,
sibi injecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat? quinetiam cum de veris esse mortendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinquenda luce moveatur. Maxime autem in hoc quidem genere vis est periculosa naturæ, cum & MENDICITATEM multi perpetuantur, ut vivant: & augantur appropriatione mortis confecti homines senescunt: & ea perforant, quæ Philoſtætam videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam aucupio sagittarum.

Conſigebat tardus celeris, & stans volantis,
ut apud Attium est,

Pinnarumq; contextu corpori tegumenta faciebat.
De hominum genere, aut omnino de animalium loquor; cum arborum, & stirpium eadem panè natura sit: sive, ut doctissimis vitis vitum est, major aliqua causa, atque divinius hanc vim ingenit: 3. sive hoc ita fit fortuito. 4. videmus ea, quæ terra gignit, corticibus, & radicibus valida servari, quod contingit animalibus sensuum distributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quamquam assentior iis, qui hæc omnia regi natura putant: quæ si natura negligat, ipsi esse non possint: ita non concedo, ut, qui de hoc dissentiunt, existiment quod velint, ac vel hoc intelligant, si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me, nihil enim hoc differt nam PRIMUM POTERIT de se quique discedere, quam appetitum earum rerum, quæ sibi conducant, amittere. Jure igitur gravissimi philosophi initium summi boni à natura petiverunt, & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum, ingeneratum putaverunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua se ipsi diligunt. Deinceps videndum est, quoniam latius apertum est, sibi quemque natura esse earum, *qua sit hominis natura*: id est enim, de quo quærimus: Atqui peripicuum est hominem è corpore, animoque consistere, cum primæ sint animi partes, secundæ corporis. deinde id quoque videmus, & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita constitutum, ut & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabilis quædam *vis rationis, & cognitionis & scientiæ, virtutumque omnium*. nam quæ corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. itaque ab his ordiamur. Corporis igitur nostri partes, totaque *figura, & forma, & statura*, quam apta ad naturam sit, apparet: neque est dubium quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, qua-

les propriæ sunt hominis, intelligentur; sed certè opus est ea valere, & vigere, naturalis motus, ususque habere, ut nec ab his quid eorum: nec agrum, d. bilitatumve sit. id enim natura desiderat. 5. Est etiam *alio quædam corporis*, quæ motus, & status naturæ congruentis tenet: in quibus si peccetur distortionem, & depravationem quadam, aut metu, statum deformi, ut si aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, sed retro; fugere non se ipse, & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur. Quamobrem etiam lēssiones quadant, & flexi, *fractique motus*, quales protervorum hominum, aut mollium esse solent, contra naturam sunt: ut, etiam si animi vitio id eveniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur. Itaque è contratio moderati, æquabilisque habitus & affectiones, ususque corporis, apta esse ad naturam videntur. Jam verò animus non esse solum, sed etiam cujusdam modi debet esse, ut & 7. omnes partes habeat incolumis, & de virtutibus nulla desit. Atqui in sensibus est sua cuiusque virtus, ut ne quid impediatur, quomodo suo sensus quique munere fungatur in iis rebus, celeriter, expeditaque percipiendis, quæ subjectæ sunt sensibus. Animi autem, & ejus animi partis, quæ princeps est, quæque mens nominatur, plures sunt virtutes, sed *duo prima genera*: unum earum, quæ ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariæ: alterum earum, quæ in voluntate posita, magis proprio nomine appellari solent: quarum est excellens in animorum laude præstantia, prioris generis est docilitas, memoria: quæ ferè omnia appellantur uno *ingeniti* nomine: easque virtutes qui habent, *ingeniti* vocantur. alterum autem genus est magnarum, verarumque virtutum: quas appellamus *voluntarias* ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam, & reliquas ejusdem generis. Et summatim quidem hæc erant de corpore, animoque dicenda, quibus quasi informatum est, quod hominis natura postulet. ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diligamur, omniaque & in animo, & in corpore perfecta velimus esse, ea nobis ipsa cara esse propter se, & in iis esse ad benè vivendum momenta maxima. nam *CVI PROPOSITA SIT conservatio sui*, necesse est huic partes quoque sui caras esse, carioresque, quo perfectiores sint, & magis in suo genere laudabiles. ea enim vita expetitur, quæ sit animi, corporisque explicita virtutibus: in eoque summum bonum poni necesse est, quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expetendarum sit extremum. quo cognito, dubitari non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se, & sua sponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ sunt in utriusque motu, & statu, sua caritate colantur, & per se ipsæ appetantur. quibus expositis, facilis est conjectura, ea *maximè esse expetenda ex nostris, quæ plurimum habent dignitatis*: ut optima cujusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maximè. Ita fiet, ut animi virtus, corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntariæ vincant virtutes voluntariæ: quæ quidem propriè virtutes appellantur, multumque excellunt, propterea quòd ex ratione gignuntur: *qua nihil est in homine divinius*. etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut sine animo sint, & aut non multo secus, earum summum

1. *Ab interitu naturam abhorre*] Eisdem membranis non adesse videtur; neque admodum ea heic opus.
2. *Stans volantis*, etc.] Lambinus volantis, ex Scalgeri conjectura, sed ipse nolens, si modo satis adsequor quæ crispis conjectanis ad Varronem: adde certe acm. hanc à vulgato.
3. *De virtute sit rationis*] Sic & Pal quart. placuereque dūdum Lambino, edidit antea.
4. *Utrumque ea que*, etc.] Aldus Nepos edidit, videmus: male penderat: enim à superioribus, quòd magis patentes & addita enclitica idgeretur videmus que.

5. *Et etiam alio*] Ita ex veteri libro P. Manutius; repetique in Pal. sec. ac quinto prius vulgati sum.
6. *Afflictionesque usque corporis*] Est ab ed. Victorii, confirmanteque o. Pall. prius colli. *essiditnes*, quod male habet mutatum in *afflictiones* Paul. Manutius.
7. *Omnia partes habent inclinatio*] Sic Viç. & Pal. quart. alie edd. partes non hab. sicut necessario.
8. *Aut non multo secus*] Sic Aldus sententia Victorii sustulit negativam; neque invenitur in ulla Palatinorum quàm sexto videtur: amen necessarian.

summum bonum in corpore est: ut non in seipso illud dictum videatur in luce, et animam illi pecudi datam pro sale, ne purificaret. Sunt autem bestiae quaedam in quibus inest aliquid simile virtutis. ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis: in quibus non corporam solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. in homine autem summa omnia animi est, & in animo, rationis: ex qua virtus est: quae rationis absolutio definitur: quam etiam, atque etiam explicandam putant. Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quaedam, & perfectio est, non dissimilis animantium. itaque & vivere vitem, & mori dicimus: arboremque & novellam & vetulam, & vigere, & senescere. ex quo non est alienum, ut animantibus, sic illis & 3 apta quaedam ad naturam, aptare, & aliena; & eorumque augendarum, & alendarum quaedam cultoricem esse, quae sit scientia, atque ars agrorum, quae circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quae natura ferat, eo possit ire: ut ipsae vites, si loqui possint, ita te tractandas, tendendasque esse fateantur. & nunc quidem, quod eam tuetur, ut de vita potissimum loquar, est id extrinsecus. in ipsa enim parum magna vis est, ut quam optime se habere possit, si nulla cultura adhibeatur. At verò si ad vitem sensus accesserit, ut appetitum quandam habeat, & per se ipsa moveatur, quid facturam putas? an ea, quae per vitorem antea consequbatur, & per se ipsam curabit? sed videsne accessuram ei curam, ut sensus quoque suos, eorumque omnium appetitum, & si qua sint ei membra adjuncta tueatur? sic ad illa, quae semper habuit junget ea, quae postea accesserint: nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat: sed volet secundum eam naturam, quae postea ei adjuncta sit, vivere. ita similis erit & finis boni, atque antea fuerat, nec idem tamen non enim iam stupida bona quaeret, sed animalia. quod si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis: non necesse est, & illa pristina manere, ut tuenda? & inter hac multo esse cariora, quae accesserint? an nique optimam quamque partem castissimam? in eaque expiratione naturae summi boni finem consistere, cum longe, multumque praestet vniuersaeque ratio? Sic & extremum omnium appetendorum, & atque ductum à prima communitate naturae, multis gradibus ascendit, ut ad summum perveniret: quod cumulat ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. Cum igitur ea sit, quam exposui, forma naturae: si, ut initio dixi, simul atque ortus esset, se quisque cognosceret, iudicareque posset, quae vis & totius esset naturae, & partium singularum, continuo videret, quid esset hoc, quod quaerimus, omnium rerum, quas expetimus, summum, & ultimum: nec ulla in re peccare posset. nunc vero à primo quidem mirabiliter occulta natura est, nec percipi, nec cognosci potest. progredientibus autem aetatibus, sensum, tardeve potius quasi nosmetipsos cognoscimus. itaque illa prima commendatio, quae à natura nostri facta est, nobis obscura & incerta est: primusque appetitus ille animi tantum agit, ut salvi, atque integri esse possimus, cum autem dispicere coeperimus, & sentire, quid simus, & quid animantibus ceteris differamus, tum ea sequi incipimus,

ad quae nati sumus. quam similitudinem videmus in bestiis, quae primo, in quo loco nate sunt, ex eo se non commovent: deinde suo quaque appetitu movetur. serpere anguiculas, nare anaticulas, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, & nepos aculeis: suum denique cuique naturam esse ad vivendum ducem. quae similitudo in genere etiam humano apparet: parvi enim primo ortu sic jacent, tanquam omnino sine animo sint. cum autem paulum firmitatis accesserit: & animo utuntur, & sensibus; conitunturque, ut sese erigant, & manibus utantur; & eos agnoscunt, à quibus educantur: deinde aequalibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum: fabularumque auditione ducuntur: deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt: animadveruntque ea, quae domi sunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid, & discere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum aequalibus decertant si vincunt, effertur se laetitia: vici debilitantur, animosque demittunt. quorum sine causa fieri nihil putandum est. est enim NATURA sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur. sunt enim prima elementa naturae: quibus auctis vi nati quasi carmen efficitur. nam cum ita nati, factique simus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referenda gratia principia in nobis continemus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos habereamus, à contrariisque rebus alienos: non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi similitudo videmus, & quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam quasi Deum, ducem subsequens, ad naturam perveniat extremum. nam, ut saepe iam dixi, in infirmate, imbecillaque mente vi natura per caliginem cernitur. cum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit ille quidem naturam vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se sit tamen inchoata. Intraendum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, pervidendum. aliter enim NOS METIPROS NOSSE NON POSSUMUS. quod praecipuum quia majas erat; quam ut ab homine videretur, idcirco assignatum est Deo. jubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos cognitio autem haec est una, ut vim nostri corporis animique norimus, sequamurque eam vitam, & quae rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quae dixi, quam perfectissima à natura habereamus: confidentem esse, cum id decepti simus, quod appetitum sit, in eo quasi ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum: quod certe universam sua sponte ipsam expeti, & propter se, necesse est, quoniam ante demonstratum est, etiam singulas ejus partes esse per se expetendas. In enumerandis autem corporis commodis liquis praetermissam à nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quaestio differatur. utrum enim sit voluptas in his rebus, quas primas SECUNDUM NATURAM esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. si enim (ut mihi quidem vide-

1. Animam illi pecudi datam pro sale ne purificaret. Ita edidit Lambinus, neque aliter scribitur vox elema apud Nonium. Vulgati tamen Pal omnes, purificaret, item animam datam
2. Ut in equis. Sic quidem & Aldus avus, ac Vici. ed. expunxit particulam ut, abestque Pall.
3. Quae quaedam, ad naturam aptare, & aliena: carumque, &c. Sic editus à Victorio, neque aliter Pal. quart. Aldus senior non habebat vocem aptare, ejusque loco est in ceteris nostris, amputareque aliena. Lambinus obiret nobis, naturam putare, & aliena. sicque affirmat legi in text. sed quomodo? suspicari potius restituendum, naturam amputare, & aliena, ut illud amputare, item aptare, natum sit ab altero illo minus frequentato Ciceroni. nam quid in nepos, quid in hanc libra: os in pueri voce vulgarissima? vulgatur passim, naturam aptare, & aliena ampu-

tare, quod & secutos Aldus Nepos.

4. Quae de sum à prima communitate natura. Lambinus deleto atque emendaverat, commendatibus natura, in viti inquit, omnibus nisi & verum est de Pall. nihil etiam variant edd. forsan illud atque solummodo mutandum in agere.

5. Nepos aculeis. Est ab editione Victorii, neque aliter Nonius: sicque et al legi, annotatum ad Pal. quartum, ad illud vulgarem respicit, quod miror adhuc hzerere in Aldina posteriore. etiam veter Scaligeri liber agnoscit nepos.

6. Quae rebus ipsis perfruatur. Sic editio Victorii, nam Aldi, perfrictus, quomodo & Pall. omni praeter quart. in quo istud nostrum, & text. in quo perferatur, male. primo enim loco posita non est sollicitanda.

videtur? non explet bona natura voluptas, iure prætermissa est: si est in ea, quod quidam volunt, nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni, quæ enim constituta sunt prima naturæ, ad ea si voluptas accesserit, unum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est proposita, mutaverit. Et adhuc quidem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ, nunc autem aliud jam argumentandi sequamur genus, ut non solum, quia nos diligamus, sed quia cuiusque partis naturæ & in corpore, & in animo sua quæque vis sit: & idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur. Atque ut à corpore ordiatur, VIDESNE, 3 VT, SI QUA IN MEMBRIS PRAVA, aut debilitata, aut imminuta sint, occulent homines? ut etiam contendant, & elaborent, si efficere possint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quàm minimùm appareat? multosque etiam dolores curationis causa perferant? ut, si ipse ulus membrorum non modò non maior, verum etiam minor futurus sit, eòrum tamen species ad naturam revertatur? et enim cum omnes natura totos se expectandos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos: necesse est ejus etiam parte propter se expecti, quod uniuersum propter se expectatur. 4 Quid? in motu, & statu corporis nihil ne est, quod animadvertendum est: ipsa natura iudicet? quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit: nihilne est in rebus, quod dignum libero, aut indignum esse ducamus? non ad id dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturæ legem, & modum contemisse. 5 Et, quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est, cur non rectè putemus etiam ipsa propter se expectanda ducatur? nam si praviratem, imminutionemque corporis, propter se fugiendam putamus: cur non etiam ac fortasse magis, propter se formæ dignitatem sequamur? & si turpitudinem fugiamus in statu, & motu corporis; quid est, cur pulchritudinem non sequamur? atque etiam validitatem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expectemus, quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus vult, hunc statum corporis per se ipsum expectit, qui est maximè è natura: quæ tota perturbatur, si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi partes; quarum est adfectus illustrior: quæ quo sunt excellentiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus est igitur in nobis cognitionis amor, & scientiæ, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. VIDESNE, ut pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus, perquirendisque deterreantur? ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? ut aliis narrare festinant? ut pompa, ludis, atque ejusmodi spectaculis tenentur, ob eamque rem vel famam, & sitim perferant?

Quid verò? QUI INGENUIS STUDII, atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec validitatis, nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipsa cognitione, & scientia captos? & cum maximis curis, & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiunt, voluptatem? Mibi quidem Homerus huiusmodi quiddam vidisse videtur in iis, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neque enim vocum suavitates videntur, aut novitate quadam, & varietate cantandi revocare eos solite, qui prætervehabantur, sed quia multa se scire profitebantur; ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerent. ita enim invitant Ulyssem: (nam verti, ut quædam Homeri, sic istum ipsum locum)

O decus Atgolicum, quin puppim flectu Ulysses,
Auribus ut nostros possis agnoscere cantus?
Nam nemo hæc unquam est transectus carula cursu,
Quin prius adstiterit vocum dulcedine captus;
Post varus avido satiatus plectre musis,
Dolior ad patrias lapsus perveneris oras.
Nos grave certamen belli, 9 clademq; canemus,
Græcia quam Troja divino numine venit;
Omniaq; è lateo regum vestigia terræ.

Vidit Homerus, probari fabulam non posse, si cantionculis tantis vir irretitus teneretur. scientiam pollicenture quam non erat mirum sapientiæ cupido patria cariorem, atque omnia quidem scire, cuiuscumque modi sunt, cupere curiosorum: DVCI verò majorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorum virorum est putandum. Quem enim ardorem studii censeatis fuisse in Archimede, qui dum in pulvere quædam describit attentius, ne patriam quidem captam esse sensit? quantum Aristoxeni ingenium consummum videmus in musicis? quo studio Aristophanem puram ætatem in litteris duxisse? quid de Pythagora? quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas? quæ qui non vident, nihil unquam magna cognitione dignum amaverunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates colli dicunt ea studia, quæ dixi, non intelligunt idcirco esse ea propter se expectenda, quod, 11 nulla utilitate objecta, delectentur animi, atque ipsa scientia, etiam si 12 incommoda datura sit, gaudeant. Sed quid atinet de rebus tam a peris plura requirere? si enim quæramus à nobis, stellarum motus contemplationesque rerum œlestium, eorumque omnium, quæ naturæ obscuritate occultantur, cognitiones, quemadmodum nos moveant? & quid historia delectet, quam solemus persequi usque ad extremum: prætermissa repetimus, inchoata persequimur: Nec verò iam inscius, esse utilitatem in historia, non modò voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, è quibus 13 utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse, parentis, patriam, multa præterea nimè

1. Non explet bona natura voluptas.] Sententia polior situta videtur, objecto voluptas est tamen in Pall. omnibus.

2. Idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur.] Non displicet quod est in Aldo Nep. moveatur. & ita aliæ lectum veteribus, colligo ex nota mag. nali Pall. quare. ibi enim adsc. ptum, vel moveatur. ridiculè, cum ita alioq. n. esset in contextu: sed phœcavit dextra librarii, voluitque expressum moveatur: quo admisso, bellè heic quadrib: illud summo, vexatam & Lambino, & Bruto alisque.

3. Ut si qua in membris.] Pall. quatuor, si qua in membris, quatuor verò, si quæ in membris, miror in sententia tam clara diversitatem.

4. Quid? in motu & statu corporis nihilne est, quod? Sic Aldo, verus Imperator: nam junior, nihil nisi. Vicit publicaverat, expressit, quod summo & statu corporis nihilne est, quod? quemodò plane Pall. quare, nisi quod nchoer. novam perodam ab illo trad. ceteri nullo: exprimus, quod in motu & statu corporis nihilne est, quod. præter sec. qui desistatur illis, quod in motu & statu corporis.

5. Et quoniam hæc deducuntur de corpore.] Sic Aldo vetus editio, sic Pall. omni. ex. n. de. c. ubi. dicitur.

6. Sed etiam ipsi propter se expectantur.] Est à V. Stocia, neque recedunt Pall. vulgati p. interrogat. onem. expectantur?

7. Lunæus in nobis cognit.] Ita Victorius, ita Pall. omni. vulgati in omnibus, quod falsissimum est.

8. Agnoscere cantus.] Sic maloi cum Pall. & vet. edd. quam agnoscere, ut ex uno m. Vrinus: quod miror potuisse videm placere.

9. Clademque canemus.] Victorius quidem senatus: sed contra edd. priores, omnesque mss. nostros, quorum duo, quartus scilicet ac sextus, habent præterea non Næ, sed Næ; quod arbitror verissimum. neque me movee quod nihil tale Homerus: Cicero enim atendi: arguente suo.

10. Regum vestigia.] Et hoc quoque malui, fide omnium Pall. & edd. non vet. Victorius, & loq. verum; dam nimium inharcat verbis Homeri.

11. Nulla utilitate objecta, delectentur animi.] Non est temerariam quod vox objecta, non habeatur in Pall. quarto. forsan est παρὲς τὸν φῶς.

12. Incommoda datura sit.] Lambinus, incommoda datur a sit, ex mss. non male nostri tamen modicus retinet vulgatum.

13. Utilitas nulla duci.] Sic edd. præter juniores enim dicit sed in præd. quævis est quoque aliquot Pall. quorum & unus est, quod mal. m. n. si arbitrarè dicit natum ex duci, quod omnino restat in quarto.

animè necessaria? quid, quodd homines insana fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices dentque, delectentur historia? maximeque eos videre possumus res gestas audire, & legere velle, qui à spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quæ discentur, & cognoscuntur, invitamenta inesse, quibus ad discendum, cognoscendumque moveamur. Ac vides quidem philosophi, in beatorum insulis, fingunt, qualis natura sit vita sapientium, quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut *omne tempus in quaerendo ac discendo in natura cognitione consumant*. nos autem non solum beatæ vitæ vitam oblectationem videmus, sed etiam, *levamentum miseriarum*. itaque multi cum in potestate essent hostium, aut tyrannorum; multi in custodia, multi in exilio, dolorem suorum doctrinæ studio levaverunt. Princeps hujus civitatis Phareus Demetrius cum patria pulsus esset injuria, ad Ptoleum se regem Alexandriam contulit, qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastique esset auditor; multa præclara in illo calamitose otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbat; sed animi cultus ille, erat ei quasi quidam *humanitatis cibis*. Equidem è Cn. Aufidio, prætorio, eruditio homine, oculis capto, sepe audiebam, cum se lucis magis, quam utilitatis desiderio moveri diceret, *somnum* denique nobis, nisi requiem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putare mus datum. aufert enim sensus actionem; tollit omnem. itaque si aut requiem natura non quaereret, aut tam posset alia quadam ratione consequi, & facile patiemur, qui etiam nunc agendi aliquid, discendique causa *contra naturam vigilas suscipere soleamus*. Sunt autem clariora, vel planè periculosa, nec dubitanda iudicia naturæ, maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animal aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. facile est hæc cernere in primis puerorum ætatis. quamquam enim vereor, ne nimis in hoc genere videar; tamen omnes veteres philosophi, maxime nostri, ad *incunabula* accedunt, quod in pueritia facillimè se arbitrentur naturæ voluptatem posse cognoscere. videmus igitur, ut *conquisere ne infantes quidem possint*: cum verò paulum processerint, lusionibus vel laboriosis delectantur, ut ne verberibus quidem deterri possint eaque cupiditas agendi aliquid adolescunt: una cum ætate, itaque, *NE SI IVCVNDISSIMIS* quidem nos somniis usuros putemus, Endymionis somnum, nobis velimus dari: idque si accidat, mortis instar putemus. Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia præditos, videmus tamen & animo, & corpore moveri semper, & cum re nulla impediatur necessaria, aut alveolum poscere, aut *querere quamplurimum ludum*, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, 3 circulos aliquos, & semicirculos confectari. *NE EST IAB* quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberæ, facile patiuntur sese contineri: motusque solutos, & vagos, à natura sibi tributos, requirunt. Itaque, *UT QVIVIS QVIVIS* optimè natus, institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbat, possit paratissimis ve-

sei voluptatibus, nam aut privatim aliquid gerere maluit, aut, qui altiore animo sunt, capessant temp. honoribus, imperiisque adipiscendis, aut totos se ad studia doctrinæ conferunt, qua in vita, tantum abest, ut voluptates confectent: *rerum curas, sollicitudines, vigilias videant*; optimaque parte hominis, quæ in nobis *divina* ducenda est, ingeni & mentis acie fruuntur, nec voluptates requirentes, nec fugientes laborem: nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum, quæ sunt ab antiqui repetitæ, aut investigationem novarum: quo studio, cum factari non possunt omnium *ceterarum rerum abesse*, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque est vitalibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fineis bonorum, quos utilitate, aut voluptate dirigunt, tamen in rebus quaerendis, explicandisque; nativis aptates conterere videamus. Ergo hoc quidem apparet, nos ad *agendum esse natos*. actionum autem genera plura, ut obiciuntur etiam minoræ majoribus, maxime autem sunt, primum, ut mihi quidem videtur, & iis quorum nunc in ratione veritatem, & consideratio, cognitiove rerum celestium, & earum; quas à natura occultatas, & latentes, indagare ratio potest: deinde *terumpub.* 5 administratio, aut administrandi, sciendique prudens, temperata, fortis & iusta ratio, reliquaque virtutes, & actiones virtutibus congruentes; quæ uno verbo complexi omnia, *HONESTA* dicimus: ad quorum etiam cognitionem, & usum jam corroborati, *natura ipsa præcipue* deducimur. *OMNIVM* enim rerum principia parva sunt, sed suis & progressionibus usæ augentur: nec sine causis; in primo enim ortu inest temeritas, & mollitudo: quædam, ut nec res videre optimas, nec agere possint. virtutis enim, beatæque vitæ, quæ duo maxime expetenda sunt, ferius lumen apparet: multo etiam ferius, ut planè, qualia sint, intelligantur. præclare enim Plato: *BEATVM CIVITIAM IN SENECTVTE CONTIGERIT, VT SAPIENTIAM VERASQUE OPINIONES ASSEQUI POSSIT*. Quare, quoniam de primis naturæ commodis satis dictum est, nunc de majoribus, consequentibusque videamus. Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit, & formavit, ut alia in *primo ortu* perficeret, alia progrediente ætate fingeret; neque sane multum adjuventis externis, & adventitiis uteretur. animum autem reliquis rebus ita perficit, ut corpus, sensibus enim ornatum ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adjuvento illo ad suam conformationem indigeret. quod autem *in homine præstantissimum, atque optimum est, id deseruit*. etiam dedit talem mentem, quæ omnem virtutem jam acciperet posset, ingenuitque sine doctrina notitiis parvas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquam *elementa virtutum*. sed virtutem ipsam inchoavit: 7 nihil amplius, itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quæ accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, esse: cum: quod quidem plura sit haud paulo, magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus, aut corporis ea, quæ dextrimus; quibus tantum præstat *mentis excellens perfectio*, ut vix cogitari possit quid intersit. itaque *OMNIS* bonos, omnis admiratio, omne studium, ad virtutem, & ad eas actiones, quæ virtuti sunt consentaneæ, refertur: eaque omnia, quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, uno nomine *honestæ* dicuntur.

1. Facile patiemur. Lamb. interiectis sic est: *NE SI IVCVNDISSIMIS* quidem nos somniis usuros putemus, Endymionis somnum, nobis velimus dari: idque si accidat, mortis instar putemus. Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia præditos, videmus tamen & animo, & corpore moveri semper, & cum re nulla impediatur necessaria, aut alveolum poscere, aut querere quamplurimum ludum, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, 3 circulos aliquos, & semicirculos confectari. NE EST IAB quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberæ, facile patiuntur sese contineri: motusque solutos, & vagos, à natura sibi tributos, requirunt. Itaque, UT QVIVIS QVIVIS optimè natus, institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbat, possit paratissimis ve-

Itaque solum in Pal. sexto, notæ alioquin proxima libro, habet tamen etiam ad oram sui Scaliger, tanquam probaret.

6. Progressibusque. Revocari omnium ferè ætatem lectionem excutibus: o. n. nuper invecito, nulloque subnixo codice scripto, corripit nullo Pal.

7. Nihil est amplius. itaque nostrum est. Est ab emendatione Pauli Manuti. prius enim legebatur: *plurimum, nihil itaque amplius nostrum est*, quod & in Pal. nisi quod, quare, nihil ita, amplius nostrum est, quod nostrum dicit, &c.

dilectur. quorum omnium quæque sint notitæ, quæque significantur rerum vocabulis, quæque cuiusque vis, & natura sit, mox videbimus. Hoc autem loco tantum explicemus: hæc, honesta quæ dico, præterquam quod noimmetiplos diligamus, præterea tua præ natura per se esse expetenda, indicant pueri. In quibus & ut in *Speculo*, natura cernitur. QUANTA STUDIA decertantium sunt? quanta ipsa certamina? ut illi effertur lætitia, cum vicerint? ut pudet victos? ut se accusari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non pefferunt, ut aequalium principes sint? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referenda gratia cum viditas? atque ea in *Optima* quæ, in *Indole* maxime apparent. in quæ hæc honesta quæ intelligimus, à natura tanquam adumbrantur, sed hæc in pueris expressa. in his vero artibus, quæ jam confirmatae sunt. QVIS EST TAM dissimilis homini, qui non moveatur & offensione turpitudinis, & comprobatione honestatis? quis est, qui non oderit libidinofam, proterviam adolescentiam? quis contra in illa ætate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil interit, non tamen diligit? quis Pullum Numitorum, & Fregellanum, proditorem, quamquam resp. nostræ proficere, non odit? quis urbis conservatorem Codrum, quis Eriethel filias non maxime laudat? cui Tabali nomen odio non est? quis Aristidem non mortuum diligit? an obliuiscimur, quantopere in audiendo, legendoque moveamur, cum pie, cum magno animo aliquid factum cognoscimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem, & ad decus nati, suscepti, instituti formus? qui clamores vulgi atque imperitorum excitantur in theatris cum illa dicuntur?

Ego sum Orestes.

contraque ab altero:

Inno enim vero ego sum, inquam, Orestes.

4 Cum autem eam exitus ab utroque datur conturbato, etiamque regi. 5 ambos ergo unâ vivere precamur, quoties hoc agitur, quandoque, nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atque laudet: qua non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. Talibus exemplis non sicut solum fabulæ, verum etiam historiarum referta sunt, & quidem maxime nostræ. NOS ENIM ad 6 sacra lora accipienda optimum virum delegimus: nos tutores missimus regibus: nostri imperatores pro salute patriæ sua capta voverunt: nostri consules regem inimicissimum, messibus iam appropinquantem, monuerunt, à venena ut curva: nostra in rep. & quæ per vim oblatum stuprum voluptaria morte lævè inventa est: & qui interficere filiam, ne stupraretur, quæ quidem omnia, & innumera-bilia præterea, quis est, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis splendore ducit, immemores fuisse utilitatem suarum, nosque, cum ea laudemus, nulla aliâ re, nisi honestate duci? Quibus rebus breviter expositis (nec enim sum copiam quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, persecutus) sed his rebus concluditur profectus, & virtutes omnes, & honestam illud, quod ex his virtutibus exoritur, & in his hæret esse per se expetendum. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam illustre, nec quod lætius pateat, quam conjunctio inter homines hominum & quasi quædam societas, & communicatio utri-

litatum, & ipsa caritas generis humani: quæ nata à primo statu, quo à præcatoribus nati diliguntur, & tota domus conjugio, & stirpe conjungitur, serpit sensim foras cognationibus, tumum, tum affinitatibus, deinde amicitias; 7 post vicinias; tum civibus, & iis, qui publicè socii, atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanæ, quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem conjunctionis humanæ munificè, & æquè tuens. *JUSTITIA* dicitur: cui adjunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis e-judem atque hæc ita justitiæ propria sunt, & ut sint virtutum reliquarum communia. nam cum sic hominis natura generata sit, ut habeat quiddam innatum quasi civile, atque populare, quod Græci *πολιτικόν* vocant: quidquid ager quæque virtus, id à communitate, & ea, quam exposui, caritate, atque societate humana non abhorrebit: vicissimque justitia, ut ipsa se fundet usu in ceteras virtutes, sic illas expetet. *servari enim justitia, nisi à forti viro, nisi à sapiente non potest.* Qualis est igitur omnis hæc, quam dico, conspiratio, conlectusque virtutum, tale est illud ipsum honestum: quando quidem honestum, aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute, quibus in rebus vita consentiens, virtutibusque respondens, recta, & honesta, & constantis, & naturæ congruens existimari potest, atque hæc conjunctio, confusioque virtutum, tamen à philosophis ratione quadam distinguitur. nam cum ita copulata, connexaque sunt, ut omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque munus est, ut fortitudo in laboribus, periculisque cernatur: temperantia in præmittendis voluptatibus, prudentia in delectu bonorum, & malorum: iustitia in suo cuique tribuendo, quando igitur in est in omni virtute cura quædam quasi foras spectans, alioque appetens, atque complectens, existit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut cives, ut omnes denique (quando unam societatem hominum esse volumus) propter se expetendi sint, atque eorum nihil est ejus generis, ut sit in fine, atque extremo bonorum: ita sit ut duo genera propter se expetendorum reperiantur: unum, quod est in his, in quibus compleitur illud extremum: quæ sunt aut animi aut corporis. hæc autem, quæ sunt extrinsecus, id est, quæ neque in animo sunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte cara, sed eodem in genere, quo illa, non sunt. nec vero quisquam summum bonum assequi umquam posset si omnia illa, quæ sunt extrinsecus, quamquam expetenda, summo bono continentur. Quo modo igitur, inquit, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitia si propinquitates, si reliqua externa summo bono non continentur? Hac videlicet ratione: quod ea, quæ externa sunt, his tuemur officiis, quæ oriuntur à suo cuiusque genere virtutis. nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod, ita fungi officio, in rectè factis est: quæ sunt orta virtutibus, quæ quidem sapientes sequuntur, utentes tanquam *duca natura*. non perfecti autem homines, & tamen ingenis excellentibus præditi, 9 excitantur sæpe gloria: quæ habet formam honestatis, & similitudinē. QUOD SI IPSAM HONESTATEM undique perfectam, & absolutam, rem unam

pra-

1. *Ut in Speculo, natura cernitur.* quanta studia &c. Noster ille Scaliger ad oram libri sui p. nixit; *Speculo naturæ, venitur quanta sua, delicatè*

2. *Fregellanum proditorem* Bene idem vit illustri Fregellanum proditorem.

3. *Quis Aristidem non mortuum diligit?* Visum mihi sit ad efficacios illo vulgato, *missum non diligit, extabatque in omni. Pall.*

4. *Com autem etiam exitus ab utroque datur* *curvata est antiquæ regi.* Locum minus casti gausus neque aux l'ancus membram nostræ. S. alger ad vit mag. n. *curvata utriusque datur de curvata est antiquæ regi.*

5. *Amici ergo unâ vivere precamur* *quibus hic actus quod in iustitiæ* Lectio non sana. nam Pall. certe quare quare interseruit, *agere & blandire, sextus præterea servat; ambo ergo negotium precamur quare*

hæc igitur estis quando igitur, nisi sed & habet ad oram quartus, alius legitur *ab hi ergo sibi unam utrem impetrantur, &c. quod postremum proximum est vero.*

6. *Sacra lora accipienda* Restitui veterem scriptoram auctori; jubentibus omnibus Pall. & h' storia ipsa. recensio editi, *concupienda.*

7. *Pall' vitæ virtutes, eorum virtutes, &c.* Retinui conjectancum Pauli Manutii confirmatum auctoritate Pall. quarti & sexti. vulgati olim *eam virtutes.*

8. *Ut ipse virtutum* Ita Pall. & editiones antiquæ Aldi. *Virtoria* nam nuptæ, ut sicut minus rectè.

9. *Excitantur sæpe gloria* Est à Lambini conjectura, pro qua pland hæc veteris Scaligeri, & Pall. sextus; partim etiam quartus, in quo *spe gloria.*

præclarissimam omnium, maximeque laudandam penitus viderent; quoniam g. odio complectentur, cum tanto pere ejus adumbrata opinione latentur? quem enim deditum voluptatibus, cupiditatem incendit inflammatum in his porciendis, quæ acerrimè concupivisset tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut superiorem Africanum Annibale victo: aut posteriorem Karthaginem everfa? quem i. Tiberina diffensio, festo illo die, tanto gaudio affecit, quanto L. Paullum, cum regem Persen captum adduceret, eodem flumine invecum? Agè nunc, Luci noster, extruere animo altitudinem, excellentiamque virtutum: jam non dubitabis, quin eam comites homines, magno animo, electoque viventes, semper sint beati: qui omnis motus fortune, mutationesque rerum, & temporum, levem, & ambulosos fore intelligant, si in virtutis certamen venerint. illa enim, quæ sunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatissimam vitam, sed ita, ut sine illis possit beata vita existere. ita enim parva, & exigua sunt istæ accessiones bonorum, ut, quemadmodum stella in radio solis, sic istæ in virtutum splendore ne cernantur quidem. 2. Atque hoc, ut verè dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commodorum, sic animis violentum est, nulla esse dicere. qui enim sic disputant, oblitit mihi videntur, 3. quæ ipsi egerint principia naturæ, tribendum igitur est his aliquid dummodo, quantum tribendum sit, intelligas. Est tamen philosophi, non tam gloriosa, quam vera querentis, nec pro nihilo putare ea, quæ secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque ut ita dicam, austeritatem in se habere, ut reliqua non illa quidem nulla, sed illa parva sint, ut nulla esse videantur. 4. hæc est nec omnia spernentis, præter virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio, denique hæc est undique completa, & perfecta explicatio summi boni. hinc ceteri particulas arripere conati, suam quisque videri voluit afferre sententiam. Saepè ab Aristotele, à Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia. hoc uno captus Hierilis, scientiam, summum bonum esse defendit, nec rem ullam aliam per se expectandam. Multa sunt dicta ab antiquis de contentis, ac despicendis rebus humanis. hoc unum Aristoteles tenuit, præter vitia, atque virtutes, negavit rem esse ullam aut fugiendam, aut expectandam. Positum est à nostris in his rebus, quæ secundum naturam essent, non dolore. hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At verò Calipho & post eum Diodoros, cum alter voluptatem adimavisset, alter vitam tantam dolorem; neuter honestate carere potuit, quæ est à nostris laudata maxime. Quinetiam ipsi voluptarii de viticula querant, & virtutes habeant in ore totos dies, voluptatemque primò duntaxat expecti dicant: deinde 5. consuetudine, quasi alteram naturam, effici, qua impuisti multa faciunt nullam querentes voluptatem. Stoici restant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt atque ut reliqui fures, 6. earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic illi, ut sententis nostris pro suis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutave-

runt. Ita relinquunt sola hæc disciplina digna studiosa ingeniarum artium, digna eruditiss, digna claris viris, digna principibus, digna regibus. Quæ cum dixisset paululumque inittisset, Quid est, inquit? fatuere vobis videor pro meo jure 7 in vestris auribus commentatus? Et ego, Tu vero, inquam, Piso, ut scire alicui, sic hodie ista nosse visus es, ut, si tui copia nobis semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem. quod quidem eo probavi magis, quia memini, Scythiam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilissimè sine Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem his, qui multum in fortuna suaunda aut adversa, multum in bonis, aut mali corporis ponerent. Est ut dicit, inquit: sed hæc ab Antiocho nostro si illi illari, dicuntur multò melius, & fortius, 8. quam à Stase dicebantur. quamquam ego non quero, quid tibi à me probatum sit, sed huc Cicero nostro, quem discipulum cupio à te abducere, Item Lucius, Mihi verò ista valde probata sunt: quod item fratri puto. Tum mihi Piso: Quid ergo, inquit, dasne adolescenti veniam? an eum discere ea mavis, quæ cum præclarè dicerent, nihil sciat? 9. Ego verò isti, inquam, permitto, sed nonne meministi, nihil licere probare ista, quæ sunt à te dicta? quis enim potest ea, quæ probabilia videantur ei, non probare? An verò inquit, quisquam potest probare, quod per eptum, quod comprehendimus, quod cognitum non habet? Non est ista, inquam, Piso, magna diffensio. nihil est enim aliud, quam oblitit nihil percipi mihi posse videntur, nisi quod percipiendi vis ita definitur à Stoicis, ut negent quodquam posse percipi, nisi ita verum, quæ falsum esse non possit. itaque hæc cum illis est diffensio, cum Peripateticis nova sanè, sed hæc omittamus. habent enim & bene longam, & satis litigiosam disputationem. Illud mihi à te nimium festinanter dictum videtur, SAPIENTIS OMNIBUS ESSE SEMPER BEATOS. nescio quo modo præterve lavit oratio, quod nisi ita efficitur: quæ Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus conjungi beatam vitam nullo modo posse potuiv. verè ne vera sint, nam illud vehementer repugnat eundem esse beatum esse, & multis malis oppressum. hæc quo modo conveniant, non sane intelligo. Utrum igitur tibi non placeat, inquit, virtutis tantam vim esse, ut ad beate vivendum se ipsa contenta sit? an, si id probas, ita fieri posse negas, ut iis, qui virtutis comites sint, etiam malis quibusdam afflicti, beati sint? Ego verò volo in virtute vim esse quam maximam: sed, quanta sit, aitas: nunc tantum, possitne esse tanta, si quidquam extra virtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, si Stoicis concedis, ut virtus sola, si ad se, vitam efficiat beatam: concedis etiam Peripateticis quæ enim mala illi non audent appellare, a spera autem, & incommoda, & rejicienda, & aliena nature, esse concedunt, ea nos mala dicimus, sed exigua, & porò minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis, rejiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in parvis malis. Et ego Piso, inquam, si est quisquam, qui acurè in causis videre soleat, 10. quæ res agatur, is es profectò tu quare attende, quæso. nam adhuc, meo fontasse vitio, quid ego queram, non percipis. Illic sum,

1. Tiberina descriptio. Sic duo P. Manu, mss. cod. sic Pal. quart. non diffensio, ut invenit in suis Vi& rekatque in reliquis nostris; ideoque excutendum est ce collegio an descriptio, fuit?

2. Asque bea, ut verè dicitur. Est à Pal. quart. & sext. vulgati, hæc, nescio tamen, an huic præferri debeat lectio Pal. sec. in quo, Argue hæc ut verè dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta; sic, etc. omittis intermediis.

3. Quæ ipsi egerint. Sic Pall. etiam omni. Lambinus recepit fecerint, an fuit? egerint.

4. Hæc est nec cupia. Secutus sum Lambini codd. quibus responderebant Pal. quart. ac sext. nam Vi&. Hæc est nec cupia. etc. ampliat ut. oratio denique, etc. P. Man. Hæc est nec cupia, etc. ampliat ut oratio denique: hæc est, etc. uterque nimis coactè.

5. Consuetudine quoque alteram, etc. Sic Vi&tor. & Paull. Manu. item Aldus filius ex mss. quibus & nostris al. quæ accedunt. sed tamen non sperant quod, est in iisdem Pall. metobitus, consuetudinem, quod &

in vetustè eufis.

6. Eorum rerum quæ ceptum. Muræ. ait lib. ix. cap. 19. Variar. lect. extrare in lib. vet. elegerunt. fieri potest sed cum Pall. nostri non diverterent à vulgato, nihil à sus sui mutare. plus enim semel experimus in Seneca Philo sopho, Muræ. habu se libros ad patientiam utque ultimam obsequentes.

7. In deserta aut domi commensatur. Fere est, ut suspicer verbum ultimam, ex adnotamentis Scholasticis. quidam divinant quomodo, ut antioratum Scaligero.

8. Quam à Stase dicebantur. E. hæc omnia videri queant ab interpretis adjectione.

9. Ego verè isti inquam. Dictionem isti, redi&. sensu edd. ant. 99. & Pall. à neoteris exclusim.

10. Quæ res agatur. Lamb. ait se reponere libris omnibus invitiss, quæ de res agatur. par me licet: sed vultem indicasset, cur ei non res agatur placuerit vulgatum. I. Quæ

sum, inquit, exspecto quae quid ad id, quod quaeram, respondeas. Respondebo, me non quaerere, inquam, hoc tempore, quid virtus possit efficere, sed quid constanter dicatur, quid ipsum se dissensiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnificè, tanquam ex oraculo editur, VIRTUS AD BEATV VIVENDVM SE IPSA CONTENTA EST. Quare, inquit? Respondet: Quia nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. Non quaero jam, verumne sit: illud dico, ea, quae dicat, praclare inter se coherere. 2. Dixit hoc idem Epicurus, SEMPER BEATVM ESSE SAPIENTEM: quod quidem solet ebullite nonnumquam, quem quidem cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum, Quam sua ve est! quam nihil curi non pugnam cum homine, cui tantum habeat in natura boni, illud urgeam, non intelligere eum, quid sibi dicendum sit, cum dolorem summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea adversum te oratio est, dicitis eadem omnia & bona, & mala: quae quidem dicunt, qui numquam philosophum pictum, ut dicitur, videntur, vastrum mem, vireis, staturam, formam, integritatem unguiculorum omnium: deformitatem, morbum, 3. debilitatem, mala iam illa externa, parcede tu quidem: sed haec, cum corporis bona sunt, eorum conscientia certè in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes, 4. contra haec attende me nihil dicere: si ista mala sunt, in qua potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beatè vivendum satis. Immo vero, inquit, ad beatissimè vivendum, parum est: ad beatè verò, satis. Animadverti inquam te isto modo paulo ante ponere: & scio à Antiocho nostro dici sic solere. sed quid minus probandum, quam esse aliquem beatum, nec satis beatum? QVOD AVTEM factus est, eò quidquid accefferit, nimium est. & nec nimium beatus est: & nemo beato beator. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui treis filios consules vidit, & quibus unum etiam & censorem, & triumphantem, quantum autem praxorem, eosque salvos reliquit, & treis filias nuptas, cum ipse consul, censor etiam augurque fuisset, & triumphasset: ut sapiens fuerit, nonne beator, quam, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium, vigiliis, & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, inquam? Stoicos roga. Quid gitor, inquit, eos responduros putas? Nihil beatiorem esse Metellum, quam Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est. 5. Tamen à proposito, inquam, aberravimus non enim, inquam, quaero, quid verum sed quid cuius dicendum sit. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem: iam ruinas videres, in virtute enim sola, & in ipso honesto cum sit bonum positum, eumque nec virtus, ut placet illis, nec honestum crescat, idque bonum solum sit, quo qui potitur, necesse est beatus sit, cum id augeri non possit, in quo uno positum est beatum esse: qui potest esse quisquam alius alio beator? videtur ut haec concinant? Et si ercule (fatendum est enim, quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum, respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus: quid sequatur, quid repugnet, vident. in geometria prima si dederit, data sunt omnia, concede nihil esse bonum, nisi quod

honestum sit: concedendum est, in virtute sola positum esse beatam vitam. Vide rursus retrò dato hoc: dandum erit illud, quod vestri non item. Tria genera bonorum. 6. proclivius currit oratio: venit ad extremum: haeret in salebra: cupit enim dicere, NIHIL POSSE AD BEATAM VITAM DE ESSE SAPIENTI. Honestà oratio: Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, inquit. Non potest, nisi retexueris illa, paupertas si malum est, mendicium beatum esse nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno eum non beatum modo, sed etiam divitem dicere ausus est. Dolere, malum: 7. in crucem quae agitur, beatus esse non potest. Bonum liberi: misera orbitas, bonum, patria: miserum exilium, bonum, valetudo: miserum, morbus bonum, integritas corporis: misera debilitas bonum, incolumitas acries: misera caecitas, quae si potest singula consolando levare, universa quomodo sustinebit? sit enim idem caecus, debilis, morbo gravissimo affectus, exsul, orbis, egens, torquetur eculo: quem hunc appellas Zeno? Beatum inquit. Etiam beatissimum? Quippe, inquit, cum tam docuerim, gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit etiam ipsum beatum. Tibi hoc incredibile quia beatissimum, quid tuum? credibile? si enim ad populum me vocas: eum, quia ita sit affectus, beatum numquam probabis, si ad prudentis: alterum fortasse dubitabunt, sitne tantum in virtute, ut ea praediti, vel in Phalaridis tauri beati sint: alterum non dubitabunt, quin & Stoici convenientia sibi dicant, & vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus à proposito: & ne longius: prorsus, inquam, Pilo, si ista mala sunt, placet. Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quaeres? inquam: in quo, utrum respondebo, veres te hoc, atque illuc necesse est. Quo tandem modo, inquit? Quia si mala sunt, is, qui erit in his, beatus non erit, si mala non sunt, jacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, video, inquit, quid agas. ne discipulum abducam, times. Tu vero, inquam, ducas licet, si sequatur, erit enim mecum, si tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci. & tecum enim, ut ait Theophrastus, mihi instituenda oratio est. Omnis auctoritas philosophiae consistit in beata vita comparanda. beate enim vivendi cupiditas mens omnes sumus. Hoc mihi cum tuo fratre convenit, quare hoc videndum est, possint nobis hoc ratio philosophorum dare, pollicetur certè, nisi enim id faceret, cum PLATO Aegyptum peragravit, ut à sacerdotibus barbaris numeros, & caelestia acciperet? cur post Tarentum ad Architam? cur ad ceteros Pythagoreos. Eschecratem, Timaxum, Actionem Locros, ut, cum Socratem exressisset, jungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quae Socrates repudiabat, addiceret? cur ipse Pythagoras & Aegyptum lustravit, & Persiarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria transmisit? cur haec eadem Democritus? & qui (verè, fallone, quaeremus) dicitur oculis se privasse, certè ut quam minime animus à cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit: agros deseruit incultos, quid quaerens aliud, nisi beatam vitam? quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex

Bbbb

illa

1. Quia cum à Zenone. Carelus § genius potat abudare eum, cui & assentitur P. Manutius.

2. Dixit hoc idem Epicurus. Lectionem hanc meliorem longè duxi, illà vultu, quidem Epici, habebat autem exposita in Pal. quarto & sexto.

3. Debilitatem, mala. Jam illa externa, parcede tu quidem: sed haec, etc. Ita distinguunt etiam Aldus senior, sed inserunt tamen aliam internotationem introductam Victorius: hanc nempe; debilitatem, mala jam illa externa. Parcede tu quidem, sed haec, etc. quomodo item ferè Pall. omn. Lambin. hic addit, demerit, mutat regium in morem, nec malum quodam ignore.

4. Contra hoc attende me, etc. Nihil discrepat Pall. nisi quod quart. & sextus hic.

5. Tamen à proposito, inquam, aberravimus. Malum verumque, ut est in Pal. quart. sicque rursus loquitur ante finem huius capituli.

6. Proclivius currit oratio. Lambinus in proclivius currit, & ita Pall.

omnes sed abique copula in.

7. In crucem qui agitur. Sic proxime Pal. quart. nempe in crucem qui agitur; quod tamen displicuit & P. Manutio & Lamb. no; itaque & alterum in contextum receperunt, sed tamen post Victorium, quem miror ab ipsistartus consultum, erat in Scaligerano, in crucem qui agitur.

8. Tecum enim, ut ait Theophrastus. Lambinus inferius posuit, illa, ut ait Theophrastus, post vocem philosophia, non culpe, tantum ajo, esse contra ead. omnes & Pal. ideoque vix licere har. orationi cuiusquam ad quiete, ut etiam imitemur.

9. Qui verè falsus quaeremus. Gulielmus conjicit, qui verè falsus quaeremus, acote, sed non verè, refellit enim id vox erit; quae sequitur, innuitque dubium aliquod praecessisse. Lamb. abiecit dictionem postremam, legitque, verè falsus, expedire satis, sed unde e. tale jus est Vi. sane usurpare ausus non fuit, quam vis sic quoque conjecisset; ad prodidit lib. xv. Variar. lect. cap. 9.

illa investigatione naturæ consequi volebat, ut esset *bona animi*. id enim ille summum bonum, *ἀγαθόν*, & *σάφη ἀγαθόν* appellat, id est, & animum terrore liberum. Sed hæc etsi præclare, nondum tamen de perpolitâ pauca enim, neque ea ipsa enucleatè ab hoc, de virtute quidem, dicta, post enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cœpta: deinde in hunc locum delata sunt, & nec dubitatum, quin in virtute omnis, ut bene, sic etiam beate vivendi spes poneretur. quæ cum Zeno didicisset à nostris: ut in actionibus & præscribi solet, *de re eandem fecit alio modo*. Hoc tu nunc in illo probas. Scilicet vocabulis rerum mutatis, inconstantia crimen ille effugit, nec effugere non possumus? Ille Metelli vitam negat beatiorē, quàm Reguli: præponendam tamen: nec magis expectandam, sed magis iudicandam: & si optio esset, eligendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego quàm ille præponendam, & magis eligendam, beatiorē hanc appello: nec ullo minimo momento plus ei vitæ tribuo, quàm Stoici. Quid interest, nisi quod ego res notas nostris verbis appello: illi nomina nova quaerunt, quibus idem dicant? Ita quemadmodum IN SENATU SEMPER EST ALIQUIS, QUI INTERPRETEM POSTULAT: sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. bonum appello, quicquid secundum naturam est: quod contra, malum: nec ego solus; sed tu etiam, Chryssippe, in foro, domi: in schola definis. Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putes; oportere, quanti quidque sit? aliter doctos? sed cum consisterit inter doctos, quærit res quæque sit: si homines essent, usitate loquerentur, dum res maneat: verba siugant arbitrato suo. Sed venio ad inconstantia crimen, ne sapius dicas, me aberrare: quàm tu ponis in verbis: ego positam in re putabam. si satis erit hoc perceptum, in quo adjuvatores Stoicos optimos habemus, TANTAM VIM ESSERE VIRTUTIS, ut omnia, si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem: cum omnia, quæ illi commoda certè dicunt esse, & sumenda, & eligenda, & præposita, quæ ita definiunt ut satis magno æstimanda sint: hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim novis, & commentitiis, ut ista *producta*, & *reducta*, partim idem significantibus: quid enim interest, *aspicitur*, an *eligat*? mihi quidem & etiam lautius videtur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur. sed, cum ego ista bona omnia dixerō, tantum refert, quàm magna dicam: 7 cum expectanda, quàm valde, sin autem nec expectanda ego magis, quàm tu eligenda, nec illa plura æstimanda ego, qui *bona*, quàm tu, qui *producta* appellas: omnia ista necesse est obfcurari, nec apparere, & in virtutes, tanquam in solis radios, incurtere. Etenim, *qua in vita est aliquid mali, ea esse beato non potest*. Ne seges quidem igitur spicis liberibus, & crebris, si avenam ipsam videris; nec mercatura quaestiuosa, si in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. An hoc usquequaque, aliter in vita? & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium est, quin *VIR-*

VIR TYA maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquæ obruat? audebo igitur, quæ secundum naturam sunt, bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, quàm aliquid potius novum exquirere, virtutis autem amplitudinem quasi in altera libra lance ponere. Terram, mihi crede, ea Janx, & maria deprimeat. semper enim *ex eo*, quod *maximas partes continet, latissimam funditur, nos res appellatur*. dicimus aliquem hilare vivere, igitur, si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est? At hoc in eo M. Crasso, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit, ut ea re minus *ἀγαθόν*, ut ait idem, vocaretur. Polyeratem Samium, noscimus felicem appellari, nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod anulum, quo delectabatur, in mare abjecerat. Ergo infelix una molestia: felix rursus, cum in ipse anulus in præcordiis piscis inventus est. Ille vero, si insipiens: (quod certè, quoniam tyrannus) numquam beatus, si sapiens; ne tum quidem miser, cum & ab Droete pratore Darii in crucem aclus est. At multa malis affectus. Quis negat? sed ea *mala virtutis magnitudine obruebantur*. An ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant OMNIVM VIRORVM BONORVM, id est, sapientum, omnibusque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni, quàm mali? quis hoc dicit? & Stoicis licet, minimè. sed isti ipsi, qui voluntate, & dolore omnia metiuntur, nonne clamant, *sapientis plus semper adesse, quod velit; quàm quod nolet*? Cum tantum igitur in virtute ponant illi, qui se fatentur virtutis causa, ro nisi ea voluptatem accinet, ne manum quidem versuros fuisse: quid facere non oportet, qui QUAMVIS MINIMAM ANIMI PRÆSTANTIAM OMNIBUS BONIS CORPORIS ANTERE dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquunt? quis enim est, qui hæc cadere in sapientem dicere audeat, ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abiciat, ut dolore omni liberetur? quis nostrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici alpera dicunt, mala dicere, *MELIUS ESSERE*, turpiter aliquid facere cum voluptate, quàm honestè cum dolore? nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiosè deservisse videtur à Stoicis propter oculorum dolorem. 11 quis verò hoc didicisset à Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen dicerat, *malum illud non esse, quia turpe non esset*, 12 & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permansisset, credo, in sententia, quoniam dolorem dicunt malum esse, de asperitate autem eius fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici; & quidem Arcesilas tuus, etiam fuit in differendo pertinacior, tamen nosse fuit, erat enim Polemonis: is cum arderet podagrae doloribus, visitassetque hominem Carneades, Epicuri per familiaris, & restis exiret: *mano, quæsi*, inquit, *Carneades nosster: nihil illinc huc pervenis*. ostendit pedes, & pedus, attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur est nostra ratio, quæ tibi videtur inconstans: cum propter virtutis celestem quandam, & divinam, tantarumque præstantiam, ut

V B F

1. *Et hæc ἀγαθόν* Lamb. editio habet ad oram ἀγαθόν, sed longè à vestigiis litterarum quæ in Palli nam plerique servant *ἀγαθόν*. quartus verò *ἀθανάτων* sextus *ἀθανάτων*. quod ultimum excutiant licet otiosiores.

2. *Animum terrore liberum* Annotavit Gulielmus, legendum videtur *græce*. vix putem, P. Manutius totum istud habebat pro glossamato.

3. *Nec dubitatum quin in virtute* Ita editum à P. Manutio, neque aliter Palli sextus. ceteri dubitant; quod inventum etiam in suis Manutius mortuum avertat in dubitant. Lambinus objicit aobis, *ut dubitaret*, tanquam si de Zenone tantum sermo esset.

4. *P. est ubi filius, de re eandem fecit alio modo* Conjecerat Lambinus, *pro filio, de re eandem scripsit alio modo*; quod acriter carpit Petr. Faber lib. 1. Semel cap. 2. sed is in eo labitur quod autumat esse omnium eodum lectè onem, *de re eandem*. dixit: ita enim nullus de interpretibus, nullus de Palatinis, in quibus omnibus fecit; quod spurium merito potest P. Manutius. si intelligitque *græce*. quicum & ego semro, & manus Scalgeri.

5. *Oportere, quanti quidque sit? aliter doctos, & indiffer.* Lambinus editum sic mss. *quorum; oportere? quanti; quidque sit, aliter doctos & indiffer.*

6. *Idem lautius videtur* Aldi ambi, *laudatur*, sed nostrum est in scriptis melioribus, placuitque Victorio.

7. *Cum expectanda quam valde* Ita Lambinus ex mss. suis, cui adhiipular etiam Palli: quart ac sextus.

8. *Ab Oreo Prætor Darii* Resistit ad hanc formam ex Herodoto Athenæoque P. Victorius lib. 4. Var. lect. cap. 4. vulgati *Oreos*, neque aliter Palli.

9. *Stoici licet, minimè, &c.* Nihil variat mss. nostri. & certè hoc malum; quàm desultoria illa Lambini.

10. *Nisi voluptatem accinet* Palli. quart. *voluptatem maceret*. sexti. *voluptate madet*. sed nos a nihil movemus.

11. *Quis veri hæc didicisset, &c.* Non abeunt ab hac scriptura Palli, adeo ut ambigam de Lambiniana, *quasi veri, &c.* quam vis affirmet esse à libris scriptis; præcipue cum non etiam indicet quorum scripti illi fuerint, aut quo loco consulti consulendi.

12. *Et esset ferendum viro* P. Manutius malles esse, sed nulli ei accedent libri.

x. Ref.

